

”Tarina se on tämäkin päivitys”¹:
Kertomuksen vaarat -projekti
sosiaalisessa mediassa

—

*Maria Mäkelä, Samuli Björninen, Ville Hämäläinen,
Laura Karttunen, Matias Nurminen, Juha Raipola &
Tytti Rantanen*

Kertomuksen vaarat – Kokemuspuhe, eksemplumin paluu ja aikalaiskriittinen narratologia (2017–2020) oli Koneen Säätiön rahoittama tutkimushanke, jonka tavoitteena oli kehittää kriittisiä menetelmiä vallitsevien kertomuskäsitysten sekä tarinankerronnan epistemologisten ja eettisten rajojen hahmottamiseen. Poikkitieteellistä kertomustutkimusta edustanut hanke tarkasteli kuuden Tampereen yliopiston kirjallisuudentutkijan ja yhden tutkimusavustajan voimin tarinankerronnan välineellistymistä osana 2000-luvun aikana kasvanutta kertomusbuumia (Shuman 2005; Polletta 2006; Salmon 2010; Fernandes 2017).

Teoreettisen perustutkimuksen ohella projektimme tavoitteena oli yhteiskunnallinen vuorovaikutus, jota toteutettiin yhteistyössä muiden tieteenalojen ja ammattiryhmien kuten journalistien, opettajien, taiteentekijöiden ja viranomaisten kanssa. Halusimme kehittää soveltavaa narratologiaa eli popularisoida kertomusteoreettisia käsitteitä ja lähestymistapoja tarinallisuuden kriittiseen tarkasteluun ja kertomusten analysointiin eri elämänalueilla. Tiedehankkeelle epätyypillisesti loimme osana tutkimusasetelmaa sosiaalisen median joukkoistamiskampanjan, jossa yleisöä pyydettiin raportoimaan meille ”mielenkiintoiset, hauskat ja härskit tapaukset, joissa jokin taho yrittää hyötyä kertomuksesta” (*Kertomuksen vaarat* -projektin Facebook-sivu 18.2.2017). Vinkkejä kertyi projektin aikana noin 1000, joista osan analysoimme Facebook-sivullamme, samalla popularisoiden kertomustutkimuksen teorioita ja metodeja. Päivityksiä syntyi lähes 600.

Projekti sai neljän toimintavuotensa aikana humanistiseksi tutkimushankkeeksi poikkeuksellisen paljon näkyvyyttä. Facebook-sivullamme oli vuoden 2020 lopussa 10 000 seuraajaa, ja parhaimmillaan yksittäinen kertomusanalyysimme tavoitti 25 000 Facebookin käyttäjää. Somenäkyvyys poiki julkisuutta myös muussa mediassa ja runsaasti tutkimusyhteistyö- ja koulutuspyyntöjä. Juuri sosiaalisessa mediassa kerätty aineisto ja siellä käyty keskustelu toimivat perustana Ylen tuottamalle *Varo kertomusta!* -podcastille ja kymmenien yhteistyökumppaneiden kanssa julkaisemallemme populaarille kertomuskriittiselle oppaalle *Kertomuksen vaarat – kriittisiä ääniä tarinataloudessa* (Vastapaino 2020). Voisi siis ajatella, että tiedeviestintä sujui hankkeessa ihanteellisesti. Tämä ei kuitenkaan ole koko totuus: opimme, että tutkimusprojektin aktiiviseen läsnäoloon sosiaalisessa mediassa liittyy eettisiä ja epistemologisia haasteita, joista monet ovat vieläpä sukua projektin kritisoinnille ”tarinataloudelle”. Projektin päätyttyä refleктоimme tässä esseessä näitä haasteita, sillä uskomme, että *Kertomuksen vaarojen* tiedeviestintä voi toimia esimerkkinä tuleville alamme tutkimusprojekteille – niin hyvässä kuin pahassakin.

Joukkoistamalla kerätty aineistomme ohjasi teoreettista ja metodista työtämme erityisesti viraalin tarinankerronnan suuntaan. Aikamme ”kertomuksen vaarat” ovat ensisijaisesti seurausta kertomusbuumin suosimien tunnepitoisten kokemustarinoiden ja sosiaalisen median kerronnallisten *tarjoutumien* eli tarjolla olevien käyttötapojen yhdistelmästä. Kuvaamme käsitteellä *viraali eksemplum* tätä tarinalogiikkaa: vahvistamaton ja perätönkin kokemustarina nousee somejakojen siivittämänä nopeasti ensin edustukselliseksi ja sitten normatiiviseksi. Jakoihin perustuvassa tarinankerronnassa kertomuksen todenperäisyys ja sen välittämän tiedon yleistettävyyden ovat toissijaisia: olennaista on, että tarina on kokemuksellisesti jaettava, sen ”opetus” on tärkeä ja se tarjoaa kertojan tai jakajan kannalta otollisen moraalisen asemoinnin. (Esim. Mäkelä et al 2021.)

Projektimme somejulkisuus edesauttoi tämän ilmiön tutkimista, mutta myös altisti meidät samoille ”vaaroille”, joista herättelimme kriittistä keskustelua. Facebook-toiminnallemme ei ollut esikuvia, ja jouduimme luomaan tiedeviestinnän käytäntöjä kokeillen ja kantapään kautta oppien. Huomasimme nopeasti, että sosiaalisessa mediassa ei riitä ainoastaan tutkimusnäkökulmien yleistajuistaminen. Jos kertomusanalyysille haluaa saada näkyvyyttä, mukaan tekstiin täytyy laittaa tunnetta. Facebook etualaistaa päivittäjän kokemuksen ja reaktion jaettuun sisältöön (Mäkelä 2019), ja saman toimintalogiikan voi olettaa toistuvan vähintään yhtä selkeänä, ellei vieläkin korostuneempana Twitterin ja Instagramin kaltaisilla sosiaalisen median alustoilla, joiden merkkimäärältään rajoitetut kommenttimahdollisuudet ohjaavat käyttäjiä reagoimaan sisältöihin ennen kaikkea ”tykkäyksien”, jakojen ja tunnekonsensusta ilmaisevien lyhyiden tekstireaktioiden tai emojioiden kautta. Sosiaalisessa mediassa ”informaation” jakaminen on siis alisteista yhteisöä sitoville affekteille (ks. Van Dijck 2013, Papacharissi 2015). Tietyn päivytyksen lähteminen viraaliksi riippuu siitä, tarjoaako se aineksia affektiivisen konsensuksen luomiseksi samanmielisten välillä.

Tämä affektien logiikka näkyi omassa toiminnassamme ainakin kolmella tavalla:

(1) Aineisto, jonka keräsimme joukkoistamalla, kerättiin affekti edellä: saimme haaviimme enimmäkseen viraaliin jakoon päätyneitä juttuja, jotka ärsyttivät tai hämmensivät yleisöä. Aineisto ei siis ole objektiivisesti kerätty korpus, josta voisimme tehdä yleistettäviä päätelmiä esimerkiksi tarinallisen journalismin tai viestinnän nykytilasta. Sen sijaan kertomusilmiannot tarjoavat erinomaisen aineiston tarinankerronnan affektiivisesta voimasta ja siitä, millaisen vastareaktion tarinatalouden mekanismit synnyttävät yleisössä. Projektille päätyneen aineiston laatuun lienee vaikuttanut merkittävästi joukkoistussyntömme ja päivitystemme tapa viitata aineistoon affektiivisesti värittynein termein nimenomaan ”ilmiantoina” tai ”käräytyksinä”. Somen affektiivista logiikkaa mukailevat sanavalinnat ohjasivat yleisöä suhtautumaan tarinatalou-

den ilmiöihin normatiivisesti ja toimimaan yhdessä projektin kanssa median kriittisinä tarkkailijoina, jotka paljastavat kertomusten ”väärinkäytön”.

(2) Some ympäristönä muokkasi tutkimusprojektistamme aiottua normatiivisemman, vaikka hankkeen otsikko olikin alusta alkaen provosoivasti ”Kertomuksen vaarat” ja kriittistä näkökulmaa tarinatalouteen oltiin ottamassa. Lähestymistapaamme ohjasivat yhtäältä alustavat huomiomme opettavisten kokemukskertomusten hämmentävän suuresta roolista nykykulttuurin osana, toisaalta hypoteesit siitä, että kertomusmuotoon ja etenkin sen välineelliseen hyödyntämiseen liittyy niin eettisiä kuin epistemologisiakin rajoitteita sekä suoranaisia ongelmia. Sometoimintamme ytimeksi muodostuivat näin kriittiset analyysit siitä, kuinka somessa viraalisti leviäviä kertomuksia hyödynnetään jaetun tunneconsensuksen synnyttämiseen ja kuinka helposti ne ovat tulkittavissa ensin edustaviksi ja lopulta normatiivisiksi kuvauksiksi vallitsevista olosuhteista. Samalla huomiomme oli siinä, mitä kaikkea jää näiden kokemukskertomusten ulottumattomiin: pyrimme nostamaan päivityksissämme esiin, kuinka esimerkiksi tiettyjen hyvinvointiyhteiskuntaa kannattelevien instituutionaalisten käytänteiden ja rakenteiden sekä erilaisten tilastollisten tosiasioiden hahmottaminen on mahdotonta pelkän kertomustiedon varassa. Päädyimme siis painottamaan analyyseissa erilaisia kertomusmuotoon ja sitä suosivaan tarinatalouteen elimellisesti liittyviä ongelmia: kertomusten karkaamista faktantarkistuksen ulottumattomiin, kokemukskertomuksen muodon lähtökohdista taipumusta painottaa yksilöetiikkaa yhteiskuntakoneiston sijaan sekä kertomusten väistämätöntä tapaa korvata tilastollinen tieto tarinamaailman todentamattomilla yksityiskohdilla.

Tunnereaktio edellä kerätyn aineiston analyysi ja paine affektiiviseen verkottumiseen synnyttivät päivityksiimme tyylilajin, joka on jotakin populaarin tiedeblogin, henkilökohtaisuutta tehokeinona käyttävän kulttuurisseen ja nopean somereaktion väliltä. Näin esimerkiksi Maria Mäkelä kirjoitti sepitetyin oloisesta alkoholistiperheen lapsen ”tositarinasta”, jolla somevaikuttaja Mommy Be Good houkutteli seuraajiaan lahjoittamaan Linnanmäki-lippuja vähävaraisille lapsille:

Loppua kohden kirjoituksen retorinen ja kerronnallinen asetelma puuroutuu erilaisen puhuttelujen ja köyhyystarinafragmenttien sekametelisopaksi. Kuka puhuu ja kenelle? Kenen tarinaa kerrotaan ja millä oikeudella? [...]

Mommy Be Good kysyy kirjoituksen lopussa: ”Haluatko olla arjen enkeli?”, ja moni on Facebook-seinän kommenttien ja jatkopostausten perusteella vastannut kyllä.

Tämän sosiaalisen ilmiön yhteydessä olisi kuitenkin ehkä tärkeämpää kysyä: haluatko olla veronmaksaja? Mutta tätä moraalista toimijuutta nykyajan yksilö- ja tunnekeskeiset viraaliset eksemplumit eivät välttämättä tue. (Kertomuksen vaarat -projektin Facebook-sivu 9.7.2017)

Affektiivisuus ja normatiivisuus yhdistettynä tieteelliseen käsitteistöön ja pedagogiseen tapaan esitellä narratologisia metodeita takasi päivityksillemme paljon reaktioita ja seuraajajoukon, joista moni ilmoittautui projektin ”faniksi”. Päivitykset siis kanavoivat myös tunteita ja subjektiivista kokemusta edustuksellisuudesta: Juuri tuollaisia influensserit ovat! Juuri noin ärsyttäviä manee-reja käytetään tarinallisessa journalismissa! Tällä viestinnän tehokkuudella on kuitenkin kääntöpuoli: se tarjosi eri mieltä oleville tai kritiikin kohteeksi joutuneiden kertomusten tekijöille ja levittäjille mahdollisuuden ilmoittaa, että projektimme esittää vain subjektiivisia mielipiteitä – ja mikä parasta – on itsekin siis vain ”kertomus”:

Eikös tämä ajatus siitä, että kertomukset ja tarinat ovat vaarallisia ja niillä pyritään johtamaan ihmisiä harhaan, ole itsessään kertomus? Missä määrin se johtaa harhaan? (Yleisökommentti Kertomuksen vaarat -projektin Facebook-sivulta)

(3) Kolmas merkittävä affektiivisuuden ilmenemismuoto olivatkin juuri yleisön tavat kommunikoida projektistamme tai sen kanssa. Hankkeen kaksijakoinen tunteita herättävyys – toisaalta tunnereaktioita metsästävien tarinoiden analysointi, toisaalta projektin oma affektiivinen viestintä – nostivat projektin uutisarvoa, tutkijoiden mediakiinnostavuutta ja päivitystemme jaettavuutta, mutta veivät meidät myös keskelle debattia, jollaiseen enimmäkseen kuolleiden kirjailijoiden tuotannon analyysiin keskittyneet tutkijat eivät olleet harjaantuneet. Tarinatalous myös suojelee kertojiaan: vaikka koskettavaa kokemustarinaa olisi käytetty kuinka vääristyneesti ja välineellisesti, toisen ihmisen oletetulle henkilökohtaiselle kokemukselle pohjaavan kertomuksen kritisointi on erittäin epäkiitollinen tehtävä. Myös somejakojen tuottama edustuksellisuus ja normatiivisuus suojaavat kokemuskertomusta: ehkä juuri tämä juttu ei ole totta tai on keinoiltaan kyseenalainen, mutta tarina on kuitenkin niin monella tapaa tosi ja asia on tärkeä!

Tutkimusprojektin kertomuskritiikki nähtiin siten usein kritiikkinä, joka kohdistuu kokeviin yksilöihin ja yhteisöihin. Näin kommentoi esimerkiksi Mommy Be Good oman kertomuksensa analyysia:

Siinä kohtaa kun ‘tutkimusprojekti’ analysoi jonkun elettyä elämää, ja kirjoituksessa selkeästi agendana on avata hyväosaisten silmiä auttamaan vähäosaisempia lapsia, herää itselläni kysymys: kiertääkö näissä ihmisissä veri lainkaan, vai joko keinoihmisyyden ilman tunnetiloja on käytössä? (yleisökommentti Kertomuksen vaarat -projektin Facebook-sivulla 9.7.2017)

Vaikeimmin sosiaalisessa mediassa viestittävä projektin hypoteesi olikin, että ”kertomuksen vaarat” voivat piillä myös hyvissä aikomuksissa, sillä kertovien muotojen ja kertomuskäyttöjen yhdistelmät itsessään, kertojan tai jakajan aikomuksista riippumatta, voivat tuottaa eettisiä ja tiedollisia vääristymiä kritiikittä

*Jos kertomusanalyysille haluaa saada näkyvyyttä,
mukaan tekstiin täytyy laittaa tunnetta.*

---

käytettynä. Asetelmaa sotki entisestään se, että monelle ”narratiivi” on yhtä kuin ideologia, ja kertomuskritiikki saattaa kuulostaa ylipäätään elämänkatso-
muksen tai ideologisen kannan arvostelulta (Björninen 2019; Mäkelä et al. 2020,
116–118). Toisaalta mahdollisuus lähettää meille anonyymejä kertomusvinkkejä
loi tilanteen, jossa ihmiset ”ilmiantoivat” vaikkapa puoluetoveriensä tai muun
ideologisen viiteryhmänsä jäseniä kyseenalaisesta kertomusten ryöstöviljelystä.
Käsityksemme itse tarinallistamisen vaaroista – riippumatta taustalla vaikut-
tavien aatteiden ”vaarallisuudesta” – sai siten vahvistusta yleisöltä. ”Ideologia-
kritiikkiin” pyrimme vastaamaan, että jos sallit tunnevetoisen tarinallistamisen
hallita omaa viestintääsi, silotat tietä tarinoiden vallalle myös vastaleirissä.
Projektin normatiivisuuden tarkoitus oli siis ensisijaisesti kohdistua kertomus-
muodon kritiikittömään ja helppoa suosiota keräävään käyttöön silloin kun sen
saattoi katsoa olevan tarkoituksen vastaista: jos köyhiä lapsiperheitä halutaan
auttaa, fokuksen pitäisi olla tulonsiirroissa eikä satunnaisissa almuissa. Tari-
nallisuuden muodot itsessään voivat muuttaa poliittista mielikuvitustamme, ja
tätä oli usein vaikea kommunikoida sosiaalisessa mediassa, jossa normatiivi-
suus on nimenomaan eron tekemistä oikeiden ja väärin mielipiteiden (”nar-
ratiivien”) välillä.

Kokemuksellisuuden, affektiivisuuden ja normatiivisuuden ongelmallinen
yhdistelmä korostui projektin käymissä keskusteluissa poliittisesta viestin-
nästä. Poliitikkojen päivitysten, puheiden ja haastatteluiden analysointi keräsi
usein kritiikkiä politiikan toimijoilta. Jos kohteena oli vihreä tai vasemmisto-
lainen poliitikko, kysyttiin herkästi, miksei huomiota kiinnitetä esimerkiksi
perussuomalaisiin ja näiden tapaan olla välittämättä faktoista. Kritiikki olisi
pitänyt kohdistaa sinne, missä kertomuksia käytetään vaarallisimpiin tarkoi-
tuksiin. Toisaalta taas perussuomalaisten tai äärioikeiston kertomuskäyttöön
nojaava kritiikki nähtiin oikealla laidalla todisteena projektin ”ideologisoitu-
misesta”. Vaikka projektin kriittinen näkökulma pyrittiin siis kohdistamaan
mahdollisimman laajalla skaalalla kertomusmuodon tunteita ja mielipiteitä
muokkaavaan ja manipuloivaan käyttöön, hahmotti yleisö toimintaa usein
poliittisesti motivoituneena ja etsi päivityksistä tarinatalouden kertomusteo-
reettisen kritiikin sijaan samastuttavaa tunneyhteisöä.

Siinä missä journalistit kommentoivat suoraan päivityksiä, politiikan aktiivit eivät kohdistaneet kritiikkiään niinkään yksittäisiin päivityksiin, vaan projektiin yleensä, useimmiten henkilökohtaisissa some-profiileissa. Vaikka projektiin kriittisesti suhtautuneet ymmärsivät esimerkiksi feministisen tutkimuksen yhteiskunnallisuuden ja pyrkimykset vaikuttamiseen, he pitivät projektin normatiivisesti asennoituvaa kertomustutkimusta epätieteellisenä tai epäonnistuneena tiedeviestintänä (normatiivisuudesta ks. Björninen 2019). Tämä kritiikki perustui löyhästi projektin some- ja muuhun mediajulkisuuteen, ei esimerkiksi tutkijoiden tieteelliseen julkaisutoimintaan. Somenäkyvyys synnyttikin useiden seuraajien silmissä harhan, että tutkimusprojektin tutkimustulokset ovat yhtä kuin sen populaarit somepäivitykset.

Teoriaa ja tekstianalyysia Facebookissa

Sosiaalisen median toimintamuotomme uutuuden vuoksi olemme joutuneet pohtimaan sen tieteellisyttä. Filosofin John Deweyn (1966, 169, 234) mukaan koulutuksessa ei pidä pyrkiä viihdyttämään vaan tekemään oppimisprosessista itsestään mielekäs. Facebook-toimintamme oli tutkimusprosessin ydin, ei sen viihteellinen lisä, jollaisena esimerkiksi median käyttämien asiantuntijoiden joukon monipuolistamiseen tähtäävä viestintätoimistovetoinen ”Vaihtoehto Eskolle” –kampanja voidaan nähdä. Emme tehneet tiedeviestintää, jossa valmiit tutkimustulokset paketoitaisiin lopuksi inhimillisesti ymmärrettävään muotoon esimerkiksi tutkijan tarinan kautta, vaan kansalaiset astuivat itse tutkimusprosessin virtaan keskeltä. Tiedeviestinnän ja opetuksen haasteena on tieteellisen tiedon valmius, abstraktius ja etäisyys arkielämästä (mt., 182–185). Tarjoamalla tutkimusprosessin aikaista, keskeneräisempää tietoa ilmiöistä ja teksteistä, jotka olivat läsnä ihmisten some-arjessa, lähensimme näitä maailmoja toisiinsa.

Deweyn mukaan tiedon tavoittelu lähtee liikkeelle kokemuksesta, jossa ihmisen luontaiset intressit ovat mukana. Mekään emme lähestyneet terveys-huuhaata tai köyhyysjournalismia neutraaleina sivustakatsojina. Intressi ei kuitenkaan sulje pois tieteellisyttä. Vertailukohta löydetään taannoisesta *New York Timesin* journalistien poliittisia kantoja koskevasta keskustelusta.² Professionalismi ja journalismin käytännöt varmistavat, että jutut perustuvat tosiasioihin, vaikka toimittajilla onkin poliittisia vinoumia. Tieteentekijätkin ovat sisäistäneet tiedon hankinnan ja varmistuksen normit, joita he soveltavat myös uusissa yhteyksissä. Reflektioivina toimijoina arvioimme ja kehitimme Facebook-toimintaamme jatkuvasti. Tieteellinen abstraktiotasokin saavutetaan, kun kokemukset irtaantuvat yksittäisestä tutkijasta laajemmiksi yhteyksiksi ja käsitteellistyksiksi, kuten tapahtui hankkeen päätteeksi julkaistussa *Kertomuksen vaarat* -kirjassa ja lukuisissa projektin tutkijoiden tieteellisissä artikkeleissa. Varsinaisille tutkimusjulkaisuille sometoimintamme tarjosi lopulta paitsi joukoistamalla kerätyn aineiston, myös oivalluksia sosiaalisen median alustojen

toimintamekanismeista ja mahdollisuuden tarkastella refleksiivisesti omien populaarien tulkintojemme syntymistä yleisöviuhkeiden pohjalta sekä päivitysten saamaa vastaanottoa.

Yleisölle tiedeviestinnälliset tavoitteemme eivät kuitenkaan aina olleet täysin selviä. Tätä ennakoiden teimme jo projektin varhaisessa vaiheessa päätöksen julkaista kaikki päivityksemme koko projektin nimissä ja varustaa päivitykset ainoastaan kirjoittajien nimikirjaimilla, jotta kantaaottavuus ei liikaa henkilöityisi yksittäiseen tutkijaan, vaan päivityksessä kaikuisi kollektiivisesti tehtävän tutkimuksen ”ääni”. Vaikka projektimme oli nimenomaan kertomuskriittinen, näyttäytyi se ulospäin ennen kaikkea mediakriittisenä, mikä johtunee tarinallisen journalismin (varsinkin *Helsingin Sanomien* sekä Ylen julkaisemien henkilökuvioiden ja muiden juttujen) yliedustuksesta aineistossa. Journalistisen aineiston suurelta osuudelta ei voida välttyä, sillä juuri kertomukselliset jutut nousevat viestimien klikatuimmaksi sisällöksi ja tulevat vastaan näyttävästi näiden välineiden etusivuilla mutta myös runsaina somejakoina.

Kirjallisuudentutkimuksen yleistajuistamisen kannalta oli myös kiinnostavaa – huolestuttavaakin – huomata, että Facebookissa harrastamamme ammattimainen tekstianalyysi saattoi esimerkiksi kritiikin kohteena olevien journalististen silmissä näyttää – erästä palautetta mukaillaksemme – faktoiksi naamioiduilta mielipiteiltä. Miten journalisti ei tunnista ja tunnusta tohtorien ja dosenttien tekemää laadullista tekstianalyysiä? Tilannetta voi selittää ainakin osin sillä, ettei analyysihimme valikoituneella näkemyksellisyyttä ja tieteen popularisointia yhdistävällä tyylilajilla ollut juuri tiedeviestinnällisiä edeltäjiä. Sosiaalisen median jakomekanismien kautta levitessään päivitykset myös kadottivat kontekstinsa suhteessa tutkimusprojektin kertomuskritiikin popularisoinnin tavoitteisiin ja rinnastuivat yleisesti mielipideteksteihin. Meiltä myös kysyttiin usein, miksemme ole kiinnostuneita toimituksellisista prosesseista kuten haastateltavien valinnasta tai tarinallisen journalismin resurssihin liittyvistä haasteista. Vetosimme vastauksissamme toimittajille teoreettiseen lähtökohtaan, joka oli retorisisessa ja kognitiivisessa kertomusteoriassa: narratologeina tutkimme tekstin ja yleisöjen välistä dynamiikkaa, emme tuotannon ehtoja tai tekijäkunnan ammattikäytäntöjä.

Tutkimusetiikkaa tarinatalouden ehdoilla

Populaarien somekritiikkien kirjoittaminen ja joissakin yleisön edustajissa kritiikkiä kirvoittanut ”ilmiantojen” kerääminen kertomusten välineellisestä käytöstä haastoi tutkimusetiikkamme ennen kokemattomalla tavalla. Kirjallisuudentutkijoilta sosiaalisen median aineistojen tulkinta nopeassa, usein uutissykliä mukailevassa aikataulussa vaati uudenlaista pohdintaa saamiemme aineistoviuhkeiden laadusta sekä julkaisemiemme analyysien vastaanotosta ja mahdollisista vaikutuksista. Jokaisen ”ilmiannon” kohdalla jouduimmekin erik-

seen miettimään esimerkiksi lähettäjän mahdollisia piilomotiiveja ja analyysin mahdollisia jatkokäyttöjä sosiaalisen median jakamislogiikassa – aivan samoin kuin itse opastimme yleisöä tekemään vetävien tarinoiden suhteen.

Merkittävin tutkimuseettinen haaste liittyi normatiivisen analyysin kohdistamiseen yksittäisten journalistien kirjoittamiin teksteihin sekä yksityishenkilöiden julkisiin somepäivityksiin. Molemmissa tapauksissa kriittinen tulkinta kohdistui tietynlaisten kertomuskäyttöjen yleisyyteen julkisessa mediaympäristössä, mutta samalla kritiikki osui väistämättä myös yksittäisen tekstin kirjoittajaan ja yksityishenkilöiden kohdalla yleensä myös päivityksissä kerrottuihin omakohtaisiin ja toisen käden kokemuksiin. Tiukimmat rajaukset teimme lasten ja nuorten suhteen. Tästä seurasi, että emme pystyneet kohdistamaan kritiikkiä tapoihin, joilla aikuiset yksityishenkilöistä influenssereihin ja mainoskampanjoihin ratsastavat alaikäisten henkilökohtaisilla tarinoilla. Samalla kun koulutimme vaikkapa eri ammattiryhmiä huomioimaan *tarinan omistajuuden* (Shuman 2005) omassa viestinnässään, jouduimme itse painimaan saman asian kanssa projektin Facebook-päivityksissä.

Yksityishenkilöiden sosiaalisen median julkaisujen osalta jouduimme varmistamaan yliopistolta linjauksen siitä, että esimerkiksi Facebookissa julkaistujen päivitysten julkinen tarkastelu on ylipäättään tutkimuseettisesti mahdollista. Linjauksen selviäminen ei silti tarjonnut ratkaisua kohtaamaamme tarinatalouden perusongelmaan: yksilöiden kokemuskertomuksia on äärimmäisen vaikeaa arvioida kriittisesti niiden henkilökohtaisuuden vuoksi, mutta samaan aikaan niitä hyödynnetään yhä enemmän osana niin markkinointia, hyväntekeväisyyttä, journalismia kuin politiikkaakin. Päivitysten jälkeen jouduimmekin käymään niiden kommenteissa usein myös jatkokeskustelua, jossa perustelimme tiettyjen kertomusten nostamista analyysin kohteiksi. Erityisesti julkaisutoiminnan alkuvaiheessa tätä debattia jouduttiin välillä käymään myös analysoitujen somekertomusten kirjoittajien kanssa, minkä vuoksi pyrimme projektin edetessä välttämään huomion kohdistumista yksittäisiin henkilöihin niputtamalla päivityksiimme aina useita samankaltaisia kertomustapauksia. Kriittinen fokus pyrittiin näin tarkentamaan entistä selvemmin laajempaan ilmiöön yksilöiden sijasta.

Projekti ei siis välttänyt sosiaalisen median tunnelogiikan vaikutuksia: tunteella kirjoitetut päivitykset saivat huomiota ja päivänpolttavan aiheen käsittelyssä rinnastuimme kolumnisteihin ja kommentaattoreihin, vaikka miten pyrimme korostamaan lähestymistapamme tutkimuksellisuutta. Näin esimerkiksi pyrkimyksemme kertomuksen käsitteen tarkkaan narratologiseen määrittelyyn kohtasivat yleisökommenteissa toistuvasti ajatuksen siitä, että myös omat analyysimme olivat jonkinlaisia ”narratiiveja”, tarinoita tai kertomuksia. Sosiaalisen median tarjoumia kuten affektiivisuutta ja jakoperustaisuutta hyödyntäen oli vaikea tehdä selväksi, että kertomustutkijoina liitämme vaikeudet viestiä rakenteellisista ja yksilöintentioista irtoavista asioista ensisijaisesti kertomusmuodon perusominaisuuksiin, emmekä tarkastele ilmiötä

esimerkiksi merkinä tarinankertojen (väärästä) politiikasta. Somessa omia analyysejamme kuitenkin usein jaettiin juuri niiden ”oikeamielisyyden” takia tai esimerkkeinä akateemisen tutkimuksen ideologisesta värityksestä.

Vielä vähemmän projektilla oli valtaa vaikuttaa siihen, että Facebook-sivumme ja postaukset tarjosivat muille käyttäjille samat tarjoumat kuin mitkä tahansa alustan sivut ja päivitykset. Sivun postilaatikkoon saattoi ilmiantaa ”väärät” mielipiteet, ja laajalle levinneen päivityksen kommentoija sai omallekin puheenvuorolleen näkyvyyttä. Monet somessa aktiiviset analyysien kohteet saivatkin päivityksiämme kommentoimalla myös omille näkemyksilleen yhä laajemman yleisön – joskin tyypillisesti tällaisen Facebook-influensserin yleisö oli alkujaankin omaamme nähden moninkertainen. Projektin sometoiminnan ja sen saaman vastaanoton voikin kenties katsoa heijastelevan myös yleisemmin tiedeviestinnän asemaa sosiaalisessa mediassa: populaari tutkimustieto saa verkossa huomiota samojen affektiivisten mekanismien kautta kuin muutkin yleisön huomiosta kilpailevat sisällöt, eikä tiedon tutkimusperustaisuus erityisemmin suojaa sitä rinnastumiselta yleisesti mielipidevaikuttamiseen pyrkiviin teksteihin. Tutkimusartikkeissamme olemme korostaneet, että projekti tarkastelee kertomusmuodon tarjoumia. Erityisesti olemme pyrkineet kuvaamaan kertomusteoreettisesti sitä, miten kertomuksen voima ryöstäytyy käyttäjän käsistä sen kohdatessa sosiaalisen median tarjoumat. Caroline Leinen uusformalismiin mukaisesti puhumme kertomuksen ja somen tarjoumien yhteisvaikutuksesta muotojen törmäyksenä (Levine 2015; Mäkelä et al. 2021). Projektin sosiaalisen median toimintaa jälkikäteen tarkastellessa on ilmeistä, että sen normatiivisuudessa on jälkiä juuri siitä törmäyksestä, jota hankkeessa on tutkittu.

Kertomuksen vaarat -projektin lisäksi tämän katsauksen tekoa on tukenut jatkohankkeemme Väli-neelliset kertomukset: tarinankerronnan rajat ja aikalaiskriittinen kertomusteoria (Suomen Akatemia 2018–2022, nro 314768).

Viitteet

1 Yleisökommentti projektin Facebook-sivulla.
2 Keskustelun käynnisti tammikuussa 2021 Lauren Wolfen poliittinen twiitti ja tuottajan työn päättyminen *New York*

Timesissa. Debatin aiheena oli journalismin objektiivisuus suhteessa toimittajien henkilökohtaisiin mielipiteisiin ja tunneilmaisuihin sosiaalisessa mediassa.

Kirjallisuus

- Björninen, Samuli 2019. Faktat ja narratiivit: kertomustutkimuksen näkökulma postmoderniin tiedon kritiikkiin ja kertomuspuheeseen tiedekeskustelussa. *Tiede ja edistys* 4/2019, 276–297.
- Dewey, John 1916/1966. *Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: The Free Press.
- Fernandes, Sujatha 2017. *Curated Stories: The Uses and Misuses of Storytelling*. Oxford: Oxford University Press. DOI 10.1093/acprof:oso/9780190618049.003.0001
- Levine, Caroline 2015. *Forms: Whole, Rhythm, Hierarchy, Network*. Princeton: Princeton University Press. DOI 10.1515/9781400852604
- Mäkelä, Maria 2019. Facebook Narratology: Experientiality, Simultaneity, Tellability. *Partial Answers* 17(1), 159–182. DOI 10.1353/pan.2019.0009
- Mäkelä, Maria, Samuli Björninen, Ville Hämäläinen, Laura Karttunen, Matias Nurminen, Juha Raipola & Tytti Rantanen 2020. *Kertomuksen vaarat – Kriittisiä ääniä tarinataloudessa*. Tampere: Vastapaino.
- Mäkelä, Maria, Samuli Björninen, Laura Karttunen, Matias Nurminen, Juha Raipola & Tytti Rantanen 2021 (painossa). "Dangers of Narrative: A Critical Approach to Narratives of Personal Experience in Contemporary Story Economy." *Narrative* 28:2.
- Papacharissi, Zizi 2015. *Affective Publics. Sentiment, Technology, and Politics*. New York: Oxford University Press. DOI 10.1093/acprof:oso/9780199999736.001.0001
- Polletta, Francesca 2006. *It Was Like a Fever. Storytelling in Protest and Politics*. London: University of Chicago Press. DOI 10.7208/chicago/9780226673776.001.0001
- Salmon, Christian 2010. *Storytelling: Bewitching the Modern Mind*, transl. David Macey. London & New York: Verso.
- Shuman, Amy 2005. *Other People's Stories. Entitlement Claims and the Critique of Empathy*. Champaign: University of Illinois Press.
- Van Dijck, José 2013. *The Culture of Connectivity. A Critical History of Social Media*. Oxford: Oxford University Press. DOI 10.1093/acprof:oso/9780199970773.001.0001